

A középkori orvostudomány rövid története

Ars Ensis scholler III szakdolgozat

Írta: Kalmár Balázs

2018

Tartalomjegyzék

• Bevezető	3
• A keleti orvoslás	3
• Jelentős keleti orvosok	4
• Az európai orvoslás	5
1. A szerzetesi gyógyászat	5
2. A skolasztikus gyógyászat	6
3. A népi gyógyítók	6
4. A gyógyítás alapelve	7
5. Kezelési módszerek	7
• Forrásjegyzék	8

- **Bevezető**

Sok ember, ha meghallja a „középkori” szót az orvoslás mellett, egyből barbár módon történő amputáció, érzéstelenítés nélküli műtétek, piócák vagy az ércsapolás jut eszébe, melyet kuruzslók, papok, boszorkányok végeznek. A legtöbb esetben nem is tévednek ezzel, csupán a „barbár” kifejezés nem illik a képbe.

A keleti, görög-római és bizánci orvoslás hagyományait az arab világ tudta továbbvinni, a kora középkor legismertebb orvosi központja Bagdad volt. Számos ma is jelentős orvosi mű származik ebből a korból.

Később a nyugati világban a szerzetesrendek érezték feladatuknak a betegek gyógyítását, így a kolostori ispotályok lettek a kezelések színterei, a gyógyítás megrekedt az egyházi falak között.

A késő középkorban az átlagember rengeteg helyen találhatott segítséget. Borbélyok végeztek műtéteket, egyetlen képzett orvosok rendelték városszerte, a csatatéren szanitécok segítettek a sérülteken.

Ezen körülmények mellett a kor gyógyászata inkább kísérletező, fejlődő, mint barbár.

- **A keleti orvoslás**

Az arab világ kalifái támogatták az orvostudomány fejlődését, mely a Római Birodalom bukása után, mint oly sok más tudományág, hanyatlásnak indult. Bagdad akkoriban nem csak az orvoslás, de az irodalom központja is volt. Karavánok hozták a város könyvtárába a főképp görög kéziratokat és a hasznosnak ítélteteket a kalifa parancsára arabra fordították, így az arabok hamar elsajátították az antik művészeteket, köztük a görög és római orvoslási

praktikákat is.¹ Orvostudományi szempontból talán legfontosabb Harun Ar-Rasíd kalifa, aki i. sz. 805-ben egy kórházat létesített a kalifátus fővárosában. A IX. és a XIII. század között más uralkodók is építettek és tartottak fenn kórházakat az iszlám birodalom területén, Spanyolországtól egészen Indiáig. Ezek a kórházak az iszlám világ kiemelkedő teljesítményei. Rendelkeztek teljes adminisztratív osztállyal, külön osztály volt az belgyógyászatnak, a szemészetnek, az ortopédiának, a sebészetnek, a fertőző betegségeknek és a mentális rendellenességeknek. Emellett a pácienseknek személyre szabott diétát és gyógyszereket is felírtak. Az egész rendszer szinte tökéletes hasonlóságot mutatott egy modern kórházzal. A kórházban dolgozóknak kötelességük volt minden nép, nem és vallás tagjait kezelni.²

„A kórház intézménye olyan forradalmi fejlődésen ment keresztül, mely egészen napjainkig meghatározta az orvostudomány és a betegellátás alakulását”

Howard R. Turner, történész

1. Jelentős keleti orvosok

A kor legnagyobbjának tartott Muhammad ibn Zakariya r-Rázi volt az első orvos, aki feljegyezte kísérletei pontos körülményeit és a hozzájuk használt eszközöket, miközben társait is erre buzdította. 56 orvosi témájú könyve egy 23 kötetes műben van összegyűjtve al-Havi (Átfogó könyv) címen és a mai napig releváns írások. Ő adta meg a himlő és a kanyaró első megbízható leírását és ő fedezte fel, hogy a láz egy immunreakció. Néhányan könyveinek tulajdonítják a nőgyógyászat, a szülészet és a szemsebészet alapjait. Rajjban és Bagdadban működtetett kórházaiban mentális betegségekkel kapcsolatos kutatásokat végzett, ezért a pszichológia és a pszichoterápia atyjának is szokták mondani.

Egy másik említésre érdemes középkori arab orvos, az Európában Avicennaként ismert Abu Ali al-Huszajn bin Abdallah ibn Szína. Az ő nevéhez fűződik a Kitáb al-kánun fi't-tibb (Az orvostudomány törvénykönyve) című enciklopédia, mely összegzi a kor orvosi ismereteit és a saját észrevételeivel egészíti ki őket (pl.: az idegek szerepe a testben, a betegségek vízzel és talajjal is képesek terjedni). A könyvet jelentősége miatt Kánonnak is nevezték és évszázadokon át felhasználták az európai orvoslásban. Mintegy 760 gyógyszerről tartalmazott pontos leírást, mind az elkészítési módot, mind a hatásmechanizmust leírta és irányelveket jelölt ki új gyógyszerek teszteléséhez. Emellett könyvében kitér a bőrbetegségekre, szexuális úton

¹ Forrás: Hanthó Lajos: Történelmi csarnok: érdekes és tanulságos élet-, kor-és jellemrajzok gyűjteménye, 13. o

² <https://www.jw.org/hu/kiadvanyok/folyoiratok/g201209/orvoslas-a-kozepkorban/>

terjedő betegségekre, idegrendszeri zavarokra és határozottan meghúzza a vonalat orvoslás és gyógyszerészet között.

- **Az európai orvoslás**
  - 1. A szerzetesi gyógyászat**

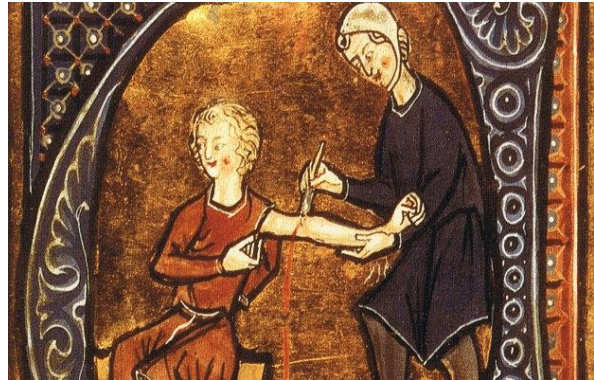
A XI. és XII. században, Európában gyorsan elkezdtek lefordítani az arab tudományos írásokat, az orvosi könyveket, kolostori környezetben. Ilyen munka főképp Toledóban, Montecassinóban és Salernóban folyt. A szerzetesek ideális jelöltek voltak a gyógyításra, mivel a korban ők voltak legtöbben írástudók, valamint a legműveltebb réteget is ők alkották. A kolostorok mellett alakultak ispotályok, ahol a fekvőbetegeket helyezték el és a szerzetesek által termesztett gyógynövényeket használták gyógyításra, vagy ha azok nem voltak elérhetőek, kereskedelem útján egyszerűen hozzájutottak bármilyen növényhez, amelyet igényeltek a kezeléshez. Nem kizárólagos módon használták az antik tudást, hanem kiegészítették azt még saját ismereteikkel, saját gyógynövényeikkel, melyeknek hatását pontosan ismerték és alkalmazták. Néhány VI. századi regula kifejezetten előírta a szerzeteseknek a gyógyítást és egy külön betegszármény létrehozását a kolostorban. Egyéb rendelkezésekkel részletesen szabályozták a betegek és ápolók feladatát, helyzetét. Mindig biztosítottak megfelelő temetést, külön kezeltek ambuláns és fekvő beteget, figyeltek a rendszeres tisztálkodásra és tápláló, kímélő étrend összeállítására.

A lelki atyák számára elérhető volt a lehetőség, hogy kisebb sebészeti beavatkozásokat is végezzenek. Rákot, sipolyt, üszkösödést, golyvát, sérvet műtöttek, de veseműtéseket és hályogeltávolítást is. A műtétek során gyógynövényes altatást alkalmaztak. Jellemző altató volt az ópium, beléndek és a bürök oldala. Az altatószert vagy szájon át adták be, általában borban, vagy szivaccsal itatták fel, melyet a paciens orrára helyeztek. Ezeket a beavatkozásokat az egyház betiltotta, mivel nem akarták, hogy a tagjaik emberek életét sodorják veszélybe. Minden manipulációját betiltották az emberi testnek, csupán a gyógyszeres kezelés volt engedélyezett. A boncolás például a 16. századig tiltott maradt. Később, az 1150-ben megtartott clermonti zsinaton megtiltották a szerzeteseknek a gyógyítást teljes mértékben, pedig az ispotályos kolostorok

adókedvezményekben is részesültek. Az ok: a gyógyítás a szerzeteseket túl közel vitte a világi élethez, melynek elkerülésére esküt tettek. Itt ért véget a gyógyítás úgynevezett „szerzetesi orvoslás”-nak nevezett időszaka és kezdődött a skolasztikus gyógyászat.

2. A skolasztikus gyógyászat

A clermonti zsinat után szükség volt rá, hogy más módon képezzenek gyógyítókat, így megalakultak az első orvosi egyetemek. A legelső a fentebb említett Salernóban nyílt 1230-ban és óriási hírnévnek örvendett, bár a bolognai egyetem is népszerű volt. Később több egyetem is Olaszországban, Franciaországban és Angliában. Tanulmányaik tartalmazták különböző kenőcsök, gyógyvizek készítését, gyógynövények felhasználását, porok, olajok alkalmazását, diagnosztikát, anatómiát, betegségek természetét, lefolyását.

Az orvosok élete azonban nem volt egyszerű. Általában a gazdagabb réteget gyógyították az egyetemet végzett gyógyítók, de kötelező jelleggel kellett segíteniük a szegényebbekben is, azok azonban gyakrabban kérték egy füvesember, bába segítségét. Dolgukat nehezítette még a korban jellemző babonás beállítottság, a laikus gyógyítók, hatástalan vagy egyenesen kártékony gyógymódok. Sikertelen gyógyítás esetén perbefoghatók voltak, az életüket vehették, ha a beteg esetleg meghalt. Sok törvény büntette a sikertelen kezelést például a hüvelykujj levágásával, vagy városon való végigveréssel.

3. A népi gyógyítók

Általában vándorló borbélyok, füvesek, érvágók, bábák, seb gyógyítók, fogorvosok, akik értenek a szakmájukhoz, néhányan még a gyógyfüveket is ismerik, de akadt köztük sok csaló és kuruzsló. A képzett orvosok is sokszor átvették a rituáléikat, babonáikat, szent helyeiket, melyekről az a hír járta, hogy azonnali és biztos gyógyulást hoznak. Előfordultak a gyógynövényes kezelés mellé elvégzett ráolvasás, amulethasználat is. Sajnos gyakran mérgező anyagokat is felhasználtak a „rossz” kihajtására, így került orvosi alkalmazásba a petróleum is. Viszont tudtukon kívül forradalmi gyógyászati módszereket is alkalmaztak, például a penészes kenyeret, mely penicillint tartalmazott. Nem volt ritka, hogy egy borbélyhoz mentek el az emberek vércsapolásra, mivel ők is kaptak alapfokú képesítést orvosi procedúrák végrehajtására. Fogat húzni, fekélyt, sebet kezelni kiválóan tudtak. Az orvos és borbély közötti képesítéssel rendelkező, vándor gyógyítót kirurgusnak nevezték.

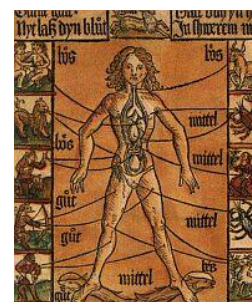
4. A gyógyítás alapelve

A középkori gyógyászok abból a feltevésből indultak ki, hogy a szervezetben 4 alapvető folyadék található: vér, sárga epe, fekete epe, nyál. Úgy gondolták, hogy amíg e 4 testnedv tökéletes egyensúlyban van egymással, addig a test teljesen egészséges. Ezt az elképzelést Galénosz dolgozta ki. A régi görög orvostudományt ötvözte a tapasztalati orvoslásban szerzett ismereteivel és 3 különböző okot jelölt ki a betegségek kialakulására: a test természetes öregedése miatti betegségek, a hajlamok miatt kialakuló betegségek és a testnedvek harmóniájának felborulása miatt kialakuló betegségek. Az ezen az elven alapuló gyógyászat célja tehát a testnedvek létének kiegyensúlyozása volt és ennek megfelelően alakították ki a módszereiket is. Ezzel az elmélettel együtt alakult ki a fokozott figyelem is a helyes étkezésre.

5. Kezelési módszerek

-Érvágás: A 4 testnedv legelérhetőbbikét, a vért engedték le, hogy az egyensúlyt visszaállítsák. Általában 1,5 dl-t engedtek le csupán, de azt akár többször is

-Pióca: Hasonló az érvágáshoz, csak itt nem sebet ejtenek a betegen, hanem egy orvosi piócát helyeznek a testére, hogy kiszívja a „rossz vért”

-Koponyalékelés: A koponyaúri nyomást hivatott csökkenteni, hogy az agyat ne érje károsodás. Ma is használatos, csak steril környezetben és kevésbé univerzális gyógymódként.

-Kauterizálás: A seb kiégetése, ezzel eláll a vérzés és a baktériumokat is elpusztítja.

-A nyílhegy kihúzásának módja az volt, hogy áttolták a seben és a túloldalon ejtett metszéssel húzták ki

- *"Végy tépést, gyűjtsd meg gyertyánál és így tömjed bele az érbe, amelyből a vér csurog. Ha ez nem segít, végy páva-ganajt és azt tett a vérző sebre. Ha még ekkor se szűnik meg a vérzés, hints a sebre porrá tört oltatlan meszet bőven és kösd le az egészet kenderkóccal. Ha pedig a vérzés olyan érből jön, amelyhez kívülről nem férhetsz hozzá, akkor önts a sebbe választóvizet: Ha ellenben megfoghatod az ért, akkor varrd el és kauterizáld a csontját, vagyis égesd el tüzes vassal, akkor bizonyos lehetsz benne, hogy eláll a vérzés"...*

1517, Strassburg

Forrásjegyzék

<https://multarnyai.hu/index.php/hirek/tudomany/47-a-kozezkori-orvoslas>

<https://www.egeszsegkalauz.hu/orvostortenet/az-orvoslas-tortenete-diohejban-kozezkor-es-reneszansz>

<http://archivum2.szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/article,PArticleScreen.vm/id/82712>

<http://www.rovart.com/hu/a-kozezkori-orvoslas-tortenete-europaban-es-magyarorszagon-3629>

<https://www.jw.org/hu/kiadvanyok/folyoiratok/g201209/orvoslas-a-kozezkorban/>

Lois N. Manger: A History of Medicine